

KAMEN SPOTICANJA

Stolperstein Srbija

KAMEN SPOTICANJA

VREME I MESTO REALIZACIJE PROJEKTA:

PRVA FAZA (2021.): ZRENJANIN i NOVI BEČEJ, inicijator i koordinator

Jevrejska opština Zrenjanin

DRUGA FAZA (2022.): BEOGRAD I

TREĆA FAZA (2025. i 2026.): BEOGRAD II, ŠABAC, KRAGUJEVAC, ČAČAK

NOSILAC: NVO HAVER SRBIJA

KOORDINATOR PROJEKTA: NVO HAVER SRBIJA U SARADNJI SA LOKALNIM INSTITUCIJAMA I ORGANIZACIJAMA

CILJEVI PROJEKTA:

- Iskazivanje poštovanja prema žrtvama;
- Čuvanje uspomene na žrtve Holokausta postavljanjem *Kamena spoticanja*, nem. *Stolperstein*;
- Podsticanje istraživanja i učenja o Holokaustu;
- Negovanje kulture sećanja;
- Očuvanje istorije na lokalnom nivou;
- Uključivanje lokalne zajednice i relevantnih institucija u očuvanje sećanja na žrtve Holokausta;
- Uključivanje ostalih gradova u Srbiji u projekat najvećeg međunarodnog memorijala posvećenog žrtvama Holokausta i nacizma.

STOLPERSTEIN SRBIJA

OČEKIVANI REZULTATI NAKON REALIZACIJE PROJEKTA:

- Gradovi Šabac, Kragujevac i Čačak su postali deo međunarodnog projekta *Stolperstein*;
- Podignuta je svest šire javnosti o pripadnicima i pripadnicama jevrejske zajednice koji/koje su bili/bile žrtve Holokausta;
- Iskazana je podrška nadležnih institucija za širenje projekta u drugim gradovima Srbije i postavljanje novih *Kamena spoticanja*;
- Uključeni su studenti različitih studija u istraživanje lokalne istorije Holokausta i neophodne arhivske građe za postavljanje spomen obeležja;
- Uključeni su đaci, nastavnici i nastavnice osnovnih i srednjih škola u istraživanja neophodna za dalje širenje projekta i implementirane su teme vezane za Holokaust u nastavne i vannastavne aktivnosti.
- *Kamen spoticanja* je uvršten u spomenik od značaja i sastavni je deo različitih edukativnih programa i tura.

Inicijativa za postavljanje *Kamena spoticanja* u Srbiji pokrenuta je 2018. godine. Prvi *Kamen spoticanja* je postavila Jevrejska opština Zrenjanin 2021. godine u Zrenjaninu i Novom Bečeju, a 2022. godine je organizacija Haver Srbija postavila ova spomen obeležja u Beogradu.

Krajem 2024. godine i tokom 2025. godine počinje novi ciklus prikupljanja dokumentacije za žrtve Holokausta u Beogradu, Šapcu, Kragujevcu i Čačku.

Svečanost povodom postavljanja *Kamena spoticanja* u navedenim gradovima je planirana za 2026. godinu.

KAMEN SPOTICANJA

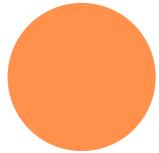

Stolperstein je međunarodni projekat nemačkog umetnika Guntera Demniga. Ideja za projekat je nastala 1993. godine i prvi *Kamen spoticanja* postavljen je u Berlinu 1996. godine.

Od 2015. godine, ova inicijativa prerasta u međunarodno priznati projekat. Do danas postavljeno je preko 100.000 *Kamena spoticanja* na više od 2.000 mesta u Evropi i Argentini.

Umetnik Gunter Demnig, sledeći svoj princip „jedna žrtva – jedan kamen” i pozivajući se na Talmud (zbirku komentara i tumačenja o zakonima, tradiciji i različitim aspektima jevrejskog života) gde piše da je čovek zaboravljen tek kada se zaboravi i njegovo ime, napravio je najveći decentralizovani memorijal na svetu, koji obuhvata 30 država, uključujući danas i Srbiju.

STOLPERSTEIN SRBIJA

Stolperstein predstavlja kameni blok dimenzija 96x96mm i visine 100mm. Gornja površina ovog kamenog bloka presvučena je mesinganom pločom u koju se upisuju sledeći podaci na službenom jeziku države u kojoj se kamen postavlja:

OVDE JE ŽIVEO/ŽIVELA
IME I PREZIME
GODINA ROĐENJA
CEO DATUM HAPŠENJA OSOBE (ukoliko je poznat)
INFORMACIJA O PRIHVATNOM LOGORU; GODINA DEPORTACIJE U
KONCENTRACIONI LOGOR; PUN DATUM SMRTI ili OSLOBOĐENJA.

Ako ulica u kojoj je žrtva živela više ne postoji, moguće je postaviti obeležje i ispred zgrade u kojoj je radila, studirala ili išla u školu i u tom slučaju se tekst prilagođava.

Takođe, ako je žrtva uspela da pobegne iz logora, upisuje se i taj podatak. U slučaku da sudbina osobe nije poznata to se naglašava na samom Kamenu spoticanja, kao i podatak ukoliko je osoba doživela oslobođenje.

KAMEN SPOTICANJA

Za svaku individuu kojoj se namenjuje *Kamen spoticanja* potrebno je uraditi istraživanje kojim bi se dokazalo da je ta osoba dobrovoljno živila na određenoj adresi i pronaći adekvatne dokaze za to, koji nisu samo svedočenje i izjave njenih rođaka.

Kako bi se dobilo odobrenje umetnika da se započne sa *Stolperstein* projektom na određenom mestu, neophodno je dobiti sve dozvole lokalnih organa vlasti. Potom je potrebno, ukoliko žrtva ima žive rođake, dobiti i njihovu saglasnost za postavljanje spomen obeležja i pozvati ih na svečanost koja prati postavljanje samog obeležja.

Kada se sve neophodne pripremne aktivnosti sprovedu, dokumentacija se šalje fondaciji Guntera Demniga, koja daje licencu za ručnu izradu *Kamena spoticanja*. Nakon toga, „kamen” se poručuje kod umetnika Majkla Fridriha Frindladera u Nemačkoj i izrada takvog kamena ima propisanu cenu od 120 evra, u koju nije uračunat trošak transporta na adresu postavljanja.

U svakom novom gradu, Gunter Demnig postavlja prvi *stolperstein* na novoj lokaciji. Godišnje, Demnig u proseku provodi 300 dana na putu postavljajući ovakva obeležja. Troškove dolaska umetnika i njegov boravak snosi organizator postavljanja spomen obeležja. Njegov rad na postavljanju obeležja obično traje 20 minuta i obavezno se organizuje propratna svečanost tim povodom.

Fondacija Guntera Demniga preporučuje uključivanje đaka, nastavnika/nastavnica, studenata/studentkinja, profesora/profesorki, kako u proces istraživanja i prikupljanja potrebnih dokumenata i podataka, tako i u samu svečanost postavljanja *Kamena spoticanja*.

Demnig smatra da nacističke zločine treba da pamtimo u svakodnevici, na ulici, da se o njih „spotaknemo“ i da počnemo da razmišljamo o ljudima na samim mestima gde su istrgnuti iz svakodnevnog života. Postavljanje spomen obeležja na pločnike ima za cilj da se prolaznici/prolaznice, saginjanjem i čitanjem imena i teksta, simbolično poklone žrtvama nacističkog terora. Hodanjem po mesingu, pločica postaje sjajnija, što metaforično ukazuje da sećanje vremenom ne bledi, već svetli jače i čuva od zaborava žrtve Drugog svetskog rata.

AKTIVNOSTI POTREBNE ZA REALIZACIJU PROJEKTA

- Prikupljanje neophodne dokumentacije o žrtvama Holokasuta**

Obuhvata istraživanja o osobama za koje će biti postavljen *Kamen spoticanja* ispred objekta u kojem su dobrovoljno živele pre Holokausta. Istraživanja se rade u arhivi Jevrejskog istorijskog muzeja, gradskim arhivama, ličnim arhivama članova i članica zajednice itd.

Ova aktivnost je najvažniji deo projekta. Istraživači na projektu bave se istraživanjem arhivske građe u Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu, kao i u Istorijским arhivama u gradovima, sa ciljem da prikupe što veći broj dokaza, koji će utvrditi vezu sa adresom ispred koje se postavlja *Kamen spoticanja* i životom osobe kojoj se spomen obeležje namenuje.

- Pribavljanje svih neophodnih saglasnosti i dozvola nadležnih službi (opštinske, gradske vlasti, Zavoda za zaštitu spomenika...)**

Potrebno je obezrediti sva neophodna odobrenja, saglasnosti i dozvole svih relevantnih institucija lokalnog, gradskog i republičkog nivoa vlasti. Nužna aktivnost ovog projekta jeste uspostavljanje najpre komunikacije sa Sekretarijatom za kulturu grada, potom lokalnom samoupravom Gradske opštine, kao i sa JKP koji je nadležan za održavanje trotoara na teritoriji grada.

AKTIVNOSTI POTREBNE ZA REALIZACIJU PROJEKTA

- **Prevod dokumentacije i dobijanje licence i dozvole umetnika Guntera Demniga**

Nakon dobijenih saglasnosti i dozvola nadležnih organa lokalne vlasti, kao i dokaza o vezi žrtve sa adresom na koju bi se postavio *Kamen spoticanja*, sva neophodna dokumentacija, prevedena na engleski ili nemački jezik, dostavlja se fondaciji Guntera Demniga([više na sajtu](#)). Nakon provere i odobrenja ove fondacije prelazi se na sledeću fazu projekta.

- **Naručivanje izrade *Kamena spoticanja***

Prema odobrenju umetnika Guntera Demniga, jedina osoba koja ima ovlašćenje da izrađuje *Kamenove spoticanja* jeste umetnik Majkl Fridrih Frindlader. On živi i radi u Nemačkoj i izrada takvog kamenima imaju propisanu cenu od 120 evra. U ovu cenu nije uračunat trošak transporta kamena na adresu postavljanja. Ovaj korak podrazumevao bi naručivanje izrade *Kamena spoticanja* i transport iz Nemačke u Srbiju.

- **Organizacija dolaska umetnika Guntera Demniga u Srbiju radi postavljanja Kamena spoticanja u gradovima gde se prvi put postavlja ovo spomen obeležje**

Kako bi se zakazao termin dolaska umetnika Guntera Demniga, uslov je da se pridobiju sve dozvole lokalnih vlasti i da su urađena predviđena istraživanja. Troškove prevoza umetnika i osobe ili osoba u njegovoj pratnji snosi organizator postavljanja *Kamena spoticanja*, kao i troškove njihovog boravka.

AKTIVNOSTI POTREBNE ZA REALIZACIJU PROJEKTA

- **Organizovanje adekvatne svečanosti, odnosno ceremonije koja prati postavljanje Kamen spoticanja uz uključivanje obrazovnih ustanova (pre svega učenika i učenica osnovnih i srednjih škola).**

Gunter Demnig postavlja prvi *Kamen spoticanja* u gradu u kojem do tada nije postavljen nijedan „kamen”.

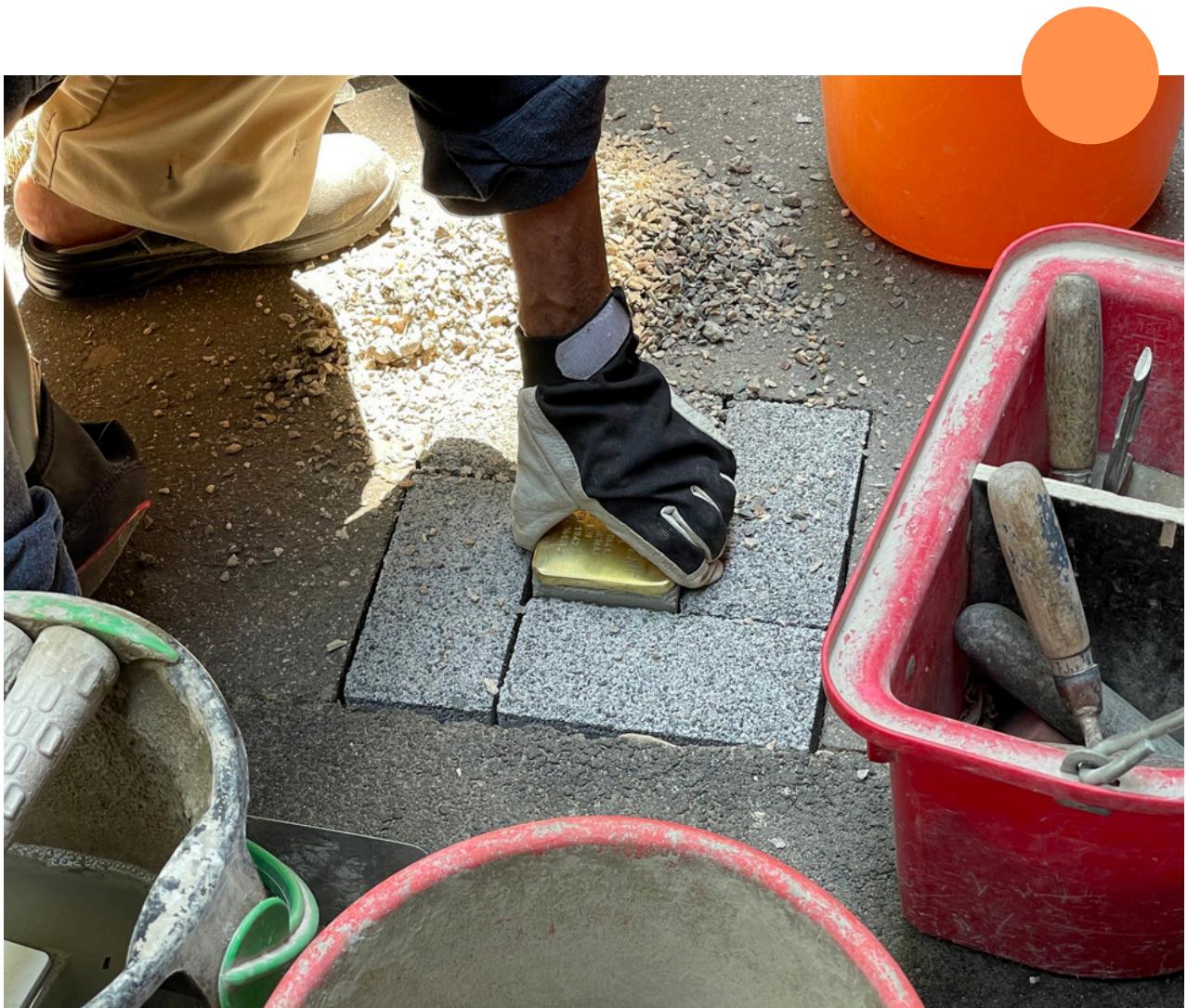
Pripremne aktivnosti za postavljanje kamenog bloka vrši nadležna lokalna služba zadužena za održavanje javne površine trotoara, a samom umetniku obično je potrebno 20 minuta za postavku.

Sadržaj svečanosti osmišljava organizator uz saradnju sa relevantnim lokalnim partnerima.

Pozivi na svečanost upućuju se predstavnicima i predstavnicama lokalne vlasti, predstavnicima i predstavnicama jevrejske zajednice, rođacima i potomcima porodice osobe kojoj je *Kamen spoticanja* posvećen, ambasadama, medijima. U program svečanosti uključuju se nastavnici i nastavnice i njihovi đaci, koji takođe mogu biti uključeni i u aktivnosti vezane za istraživanje i prikupljanje dokaza.

KAMEN SPOTICANJA SRBIJA

Video i foto zapisi sa postavljanja Kamen spoticanja u Srbiji:

[Postavljanje Kamen spoticanja u Zrenjaninu](#)

[Postavljanje Kamen spoticanja u Beogradu](#)

[Fotografije postavljanje Kamen spoticanja Beograd](#)

Kontak email: kamenspoticanja@haver.rs

Sve fotografije u dokumentu su snimljene tokom svečanog postavljanja Kame na spoticanja u Beogradu, 5. jula 2022, arhiva Haver Srbija

KAMEN SPOTICANJA

Stolperstein Srbija

